

מזמור נא

(ה) למנצח מזמור לדוד (ג) בבוא אליו נתן הנביא והזכיהו
 במצות האל והתודה לפניו ואמ' חמאתי לה' והוא השיבו גם ה' העביר חמאתך
 לא תמות (שיב יר יג) ואז חבר זה המזמור לחפלה על סליחת העון הגדול שהוא
 ואמ' (ג) חנני אלהים כחסדך כלום מצד המשפט ידעתי כי לא חנקני²) וכן
 ענין כרוב רחמיך ואמר פשעי לשון רבים כי היה שואל סליחה לפי דרכו על
 כלם אע"פ שקר כוונתו היתה על אותו העון שמא שאותו עון היה כולל לשתי
 עונות דבר בת שבע ומכת מות אוריה. ומ"ם עיקר כוונתו על עון בת שבע והוא
 שחזר ואמ' (ד) הרב כבסני מעוני כלום הרב רחמיך ותכבסני וי"ם [כאלון]
 הוא כתוב בהא ולפיכך פירשו רבים שהוא שם כלום' כבסני מאד כבוס גדול³)
 (ה) כי פשעי אני אדע כלום' ואתכונן בהם⁴) ולא אכפור (73b) אותם לפניך
 כמו שקשה קין שאמר השומר אחי אנכי (ברא' ב). ואמ' (ו) לך לבדך חמאתי
 כלום' שאיני צריך לזה לפיוס ב"א או להשבת חסם להם ונמצא העון מהעבירות
 שבין אדם למקום ומ"ם ידעתי דרך כלל כי חמיד עשיחי הרע בעיניך ומכיר אני
 בעצמי שאם חננישני הכל יהיה כדון וכמשפט ונמצאת הכרתי סכה שאם יגיעני
 עונש אודה שאתה צדיק בהנהגתך עלי וזכאי במשפטיך⁵). ובא למען במקום
 סכה כמו כספם וזהבם⁶) עשו להם עצבים למען יכרת⁷) (הושע ח ד). וחייב עצמו
 ואמ' (ו) הן בעון חולצתי. ולדעתי פ"י כל ימי סיום הולדתי לא עשיתי רק דע
 מעת חבריאה והעכור ואמ' זה דרך הפלגת כענין ופושע מכמן קורא לך (ישע'
 סח ח). ואמ' אח"כ (ח) הן אמת חפצת בטוחות כלום' ואתה לא כיוונת
 בכריאת אדם לכך אבל כוונתך להיות לו מועצות ודעת. בטוחות כענין יסרוני
 כליותי (מזמור מז ז).⁸) [ובס תו ם] בדברים הסתומים חכמה תודיעני כלום'
 בראתני כדרך שאדעם. ויש לפרש נ"כ לדעתי הן בעון חולצתי וכו' כלום' ואפ"י
 כשאתנצל שזה בא מיצר הרע הנמוע בלב האדם הלא היה הנלחם עמו בצרי

1) נ"ב או מלת ושם כמו וישימו וישכילו (ישע' מא כ) מבלי שמים (איוב ד כ) ע"כ
 ובאמת שניהם בחסרון לב וכן דעת המחבר. 2) לח"כ איוב ס כת. 3) נ"ב
 ודמה הנשמה שהתנאלה לנפשית שמים (ונרון) לבגד מטונף שצריך שחרה. 4) בכ"י סחם.
 5) נ"ב [לך לבדך חמאתי] כי השוכב עם אשת איש חושא לאלהים כענין וחמאת לאלהים
 (ברא' לש ם) והרע בעיניך עשיתי בדבר אוריה. 6) בכ"י כתבונם (והוא שם
 יג ב). 7) בכ"י יכרתו. 8) נ"ב ענין אתה חפץ האמת שהיא בלב כאמרם רחמי
 ליבא בעי.

ג"כ והוא ענין אמת הפצת וכו'. ויש מפרשים אותו דרך התנצלות כלום' שאי
 איפשר לאדם לבלי חטא אחר שחיצר הרע נטעת בלבו והוא שדרשו¹) בעון מלא
 מלמד שאין לך חסיד בכל החסידים שלא היה לו צד אחד בעון ומי' עם כל
 החטאים לא סרתי מאחרוך אבל האמת שחפצת נמצא בטוחותי²) וא"כ
 (ט) תחטאני באזוב וכו' עד שאלבין משלב והוא משל על הכפרה הגמורה.
 ואלבין פועל עומד וכן³) תלבינו שריגיה (יואל א ז)⁴). ואמ' (י) תשמיעני
 ששון ושמה ר"ל במחילת העון ואמ' דכית כלום' מבהלתך עלי בהתראת
 העונש ואע"פ שנתן הנביא אי"ל גם ה' העביר המאתיך ולא הבטיחו רק על הבטיחה
 [אמ']⁵) (י"א) הסתר פניך וכו' משל לעבור על פשעיו שלא יזכרם ולא יענש
 עליהם (74a) (י"ב) לבטהור בראלי אלהים שלא ישלום עוד כי יצר הרע
 כטאמ' ונתתי לכם לב חדש (יחזק' לו כו.)⁶) (י"ג) אל תשליכני וכו' ורוח
 קדשך וכו' כבר ביארנו שרוד היה מחבר המזמורים ברוח הקדש ובצד נבואת
 ונראה שלרוב צערו על העון נסתלקה נבואתו וקרא התסתלקות ההיא השלכה
 מלפניו והוא ענין ורוח קדשך אל תקח ממני (יד) השיבה לי ששון
 ישעך וכן קרא רוח הקדש נדיבה כלום' חשוכה וחלה פניו שתמסכתו ותקוררהו
 כל ימי עומרו. וי"ם תמסכני לשם כלום' וברוח נדיבה תמסכני כלום' בהקדפה
 ובשפע גדול. ואצלי עוד לפרש כי הוא היה מנצל עצמו תמיד ברברו ברבים
 בענייני התורה עם היותו סכיר בעצמו חסרונו ושאינו ראוי לכך אלא שרוב
 תשוקתו היה סביאו לכך ואמ' על זה כמוסור האלפא ביתא גם ישבו שרים כי
 נדברו עבדך ישיח בחקיך כלום' שלא סוף דבר שידברו עלי הפחותים בראותם
 שאני מסכים עצמי במקום שאינו ראוי לי שהרי אף מן הראויים ידברו סדרך
 לשונם הרע אבל גם השרים בשיבתם ידברו עלי ועם כל זה לא אוכל להסנע
 ועתה חשב בלבו כ"ש שידברו עלי עתה כשמעם המעשה הרע ועל כן חלה פני
 האל ואמ' שיפרסם מחילתו עד שרוח נדיבה ר"ל לב השרים והגדולים תמסכתו
 ותמקדו ועל זה אמ' (טו) אלמה וכו' כלום' שכשיראו מחילתו עם גודל החטא
 לא יתיאש אחד מהם מן התשובה ואם הפליג למרוד⁶). (טז) והצילני
 מדמים כלום' מעונש דמים ורובו על דמי אוריה ואז תרגן לשוני וכו'.

(1) ויקריר יד וילקוט כאן וגם ערוך הביאו עי' עו. (2) נ"ב אע"פ שהמאתי אמנות
 לבי לא השתבשה כאלהותך וזהו אשר תחפץ ותרצה מן האדם ובסתום זהו הלב תורני
 ותודיעני הרבר הנעלם או תודיעני שבה אל אמת כי עקרו אמנת ותתיו לשון נקבה כמו אמת
 סאריך תצמת (מוסור פה). (3) בכ"י לכן. (4) דמה זה המקרה שקרה את הנשמה
 כנגד צרעת בגוף ואו"ל ששה חרשים נצטרע דוד ופירשו ממנו סנהדרין שני ישובו לי יראוך
 (סנהדרין קז). (5) נ"ב ודמה זה שאין בתולדת האדם אלא התאוה נפועה בו ומי
 שמכניע אותה ולא יתאוה השם בורא לו לב מתוד ונחפך לאיש אחר. (6) נ"ב בעבור
 היותו קודם שיחטא שמה שלא חטא מימיו לכן אמר השיבה לי ששון ישעך.

וענין (י) שפתי תפתח שב להסתלקות הרוח ממנו או חוזר למחילת החטא שיהיה זה סבת לרנן לשונו ותהלות לאל. על זה נאמ' (יח) כי לא תחפץ וכו' כלום' שאין לזה העון כפרה בקרבן רק (ט) רוח נשברה. ואחר כל זה שבה הנבואה אליו והתנבא בנאולה (47^b) הקתידה ואמ' (כ) היטיבה ברצונך את ציון ורמזו במלת רצונך בריצוי נצחי שלא יפסוק לעולם כל זמן המשך המציאות (כז) ואז תחפוץ זבחי צדק בלא שום צד של רמיה ומחשבה כזובת כמו שהיו עושים במקדש ראשון או¹) שרמזו על מין הקרבנות החשובים והוא אמרו זבחי צדק עולה וכרי²) אז יעלו על מזבחך פרים.

מזמור נב

(ה) למנצח משכיל ר"ל מעורר לתת לב כי אחרית רשע לרע ולאבדון. ואמ' (ב) כבוא דואג האדומי וכו' שהביא דבתו אל שאול שבא בית אחימלך שנתן לו לחם וחרב גלית ושאל³) לו באלהים הכל כמו שכתוב בס' שמואל. (ג) מה תתהלל ברעה הגבור כלום' שהתהלל⁴) לאדוניך בהכאת דבה רעה עלי ותנה חסד אל כל היום להושיע על אף כל רכיל וקורץ והגבור הוא קריאה כמו הקהל חקה אחת לכם (במדבר טו טו) הדור אתם ראו את דבר ה' (ירמ' ב לא). (ד) והוות הוא ענין שכר ואמ' תחשוב לשונך עם היות המחשבה מיוחסת רק ללב מצד שעל יד הלשון המחשבה נראית כמאמ' הלשון שליח הלב וכמוהו ובתכונות כפיו ינחם (מזמור סוף עח). ואמ' שלשונו תחשוב ותספר הוות והוא כתער מלוטש ר"ל מחודד עושה רמיה ר"ל שאדם חושב לעשות בו מעט ויחתוך בו הרבה וכן היה הענין שעל ידי דבורו נהרגו כהנים שבנוב. (ה) אהבת רע מטוב כי יכול היית לומר' שאחימלך לא היה יודע שאני בורח וכן האמת שלא היה יודע אבל אתה בחרת שקר מדבר צדק ואמרת שיודע היה ואע"פ שלא נכתב בהדיא שדואג אמר כן על כל פנים כך היה שבהתרעם שאול על המומכים ידו אמ' הוא שאחימלך סחם. ומלת סלה כלום' לכל ימיד נהגת כן. (ו) ודברי בלע פו' דברי השחתה. וכאשר נתצת⁵) עיר הכהנים ר"ל שגמרמתה נתיצתה (ו) גם אל יתצך. ויחתך עם היותו מן הקל יש לפרשו כמו וחתך מלשון פן אחיתך⁶) לפניכם (ירמ' א יז) ר"ל ישברך וי"א כמו ישראל וכמוהו כי גחלים (75^a) אתה חותה על ראשו (משלי כה כג) שפירושו מכעיר. ויסחך יתוצך⁷) כענין בית גאים יסח⁸) ה' (שם טו כה). (ח) ויראו צדיקים הנקמה ויוסיפו ביראת האל וישחקו עליו ויאמרו (ט) הנה הגבר אשר לא ישים א' מעוזו ומכמתו רק שיכמת כרוכ עשרו יעז בהותו ר"ל ברשעתו

(1) בכ"י ושרמו. (2) בכ"י ופרים. (3) בכ"י ושאל. (4) בכ"י שהתהלתה.

(5) בכ"י נתשה. (6) בכ"י אסיתך. (7) חוסיף ח"ו בשביל ק"ח כנהוג. (8) בכ"י יסקר.

ובשבר אשר ישבר ויכרית האחרים הנה ראו מה אחריתו. (י) ואני אנצל מלשונו ואשאר כזית רענן שלא יבול עלהו ואמ' בבית א' כלום' שלא אמור מעבודתו כי הוא בטח ברשעו ובעשרו ואני בטחתי בחסד א'. (יא) אורך ה' לעולם וכו' כי עשית עבר במקום עתיד כלום' כשתקשה זה המשפט ואקוה שמך כי טוב נגד חסידך כלום' שאודיענו חסיד נגד חסידך.

מזמור נג

(6) למנצח על מחלת וגו'. מחלת הוא כלי שיר ויראה לי שהוא מלשון מחלה כלום' מעורר הדאגה כמו שידוע בחכמת הניגון שיש¹ שם מיתרי דאגה ובכי וזה המזמור כבר בא דוגמתו בספר הראשון והוא המזמור הי"ד אין ביניהם רק שינוי מלות מעט וכיארנו שם שהוא נאמ' על חרבן הבית נבוכדנאצר ושם זה נאמ' על חרבן שני ועל מיטום וסידורו היה בין ענין דואג האדומי והזיפים שכמו שהיו בנבחרים שבישראל מקוים מלכות דוד מפי הנבואות הקדומות והרשעים אשר טחם דואג² והזיפים מתנכלים להמיתו ולהכחיש הנבואות והאל הפר עצתם, כן דבר ישראל עם האומות שאנחנו מקוים ביאת המשיח על ייעודי³ הנבואות והם יתנכלו עלינו ויכחישו הכל וגם כבואו יקומו עליו וכיאר המזמור כבר כתבנוהו שם אלא שנשוב הנה בכיאר כלל הענין. (3) ואין א' הוא מצד שהיו עובדים לאליהם ואמ' שם התעיבו עליה ר"ל פעולה וכאן נאמ' התעיבו עול כלום' התעיבו דרכם בעמל וקראם (2) בני אדם לסכלותם והמוניותם (75b) (7) וכו' סג פועל עומד כמו נסוג כלום' הולך לאחור חסיד ונאלחו כמו נשחתו או נמאמו מלשון הלאתה (יתוק' כא ז) והוא הפך כמו שביארנו שם. ואמ' (8) הלא ידעו וכו' כמו שפירשנו שם (1) ושם פחדו פחד פירשנוהו על נבוכדנאצר ובנו אבל כאן כיאורו על אחרית הימים בביאת גוג ומגוג שבהתקצם יפחדו פחד גדול כראותם דבר ודם וגשם שוטף ואבני אלגביש וכו' (שם לח כב) ולא היה פחד פ"י לא היה פחד כמוהו כמו זה העם לא היה (ישע' כג יג) שפירושו לא היה כמוהו ופזר עבר במקום עתיד כלום' במקום יפזר עצמות חונך ר"ל החונה עליך. ואמ'⁴ כנגד המשיח הבישות כלום' החזרתם ריקם ממועצותיהם כי האל מאס אותם והיה עמך. (1) ומי יתן פירשנוהו במזמור הראשון.

מזמור נד

(6) למנצח בנגינות משכיל⁵ לרוד וכבר ביארנו ענין נגינות ומשכיל והזיפים הם אנשי זיף⁶ שהיה דוד מסתתר עמחם ובוטח בהם וגלו הענין לשאול

(1) בכ"י שישם שם. (2) הלא היה דואג אדומי? (3) בכ"י ייערי.
 (4) בכ"י ואי. (5) בכ"י מוסור. (6) בכ"י זין.

וחאל הצילו מהם ואז חבר זה המזמור לעורך לבו לתפלה ולהודות לאל על נסיו שככל יום עמו ואמ' (ג) אלהים בשמך אשר אני קורא תמיד הושיעני וכגבורתך אשר אני כוטח בה תדינני ר"ל תקח משפטי מהם (ד) כי זרים וכו' לא שמו א' לנגדם להתירא מן העונש (ו) והנה על פניהם הרעים א' עוזר לי והוא בסוסכי נפשי ר"ל בעזרת אוהבי וסוסכי ידי ונפשי (ו) וישיב הרע לשוררי ר"ל אויבי ומביטים עלי לרעה ואתה באסתך ר"ל כיושר משפטיך הצמיתם והכריתם וכאשר תקשה כן (ח) בנדבה אזכחה לך ר"ל ברוח נדיבה ואודה שמך אשר (ט) הצילני והראני באויבי כרצון נפשי.

מזמור נה

(ב) לַמְנַצֵּחַ וכו' זה המזמור נאמ' כשברה דוד מירושלים מפני אכשלוֹם ונאמר לו שאחיתופל בקושרים ונתירא הרבה ממוקצותיו עד שאמר סכל (76a) נא את עצת אחיתופל ה' (שיב טו לא) ונאמרה (כ) האזינה אצל השם דרך השאלה כי מלח האזינה מונחת כן מצד האזן. (ג) וארוד כשיחי פירושו אחאונג¹ בצערי ואהימה כמו ואהמה ואם הם שני שרשים כמו ארוד וירדתי על ההרים (שופטי' יא לו) (ד) וקול אויב נאמר על אכשלוֹם ועקת רשע ר"ל צרת רשע נאמ' על אחיתופל ויסימו כמו יגיעו כלום' יסכבו עלי רע כשקר וכאון וישטמוני באף (ה) ויחיל מלשון חיל כיוצא (מזמור סח ז) ואימות סות כלום' שהיה ירא שימיתוהו² וגם בעצת אחיתופל נאמ' וחכית את המלך לבדו (ש"ב יו ב), (ו) ורעד ופלצות ענין אחד ומי יתן לי וכו' כלום' שחייתי נכסף שאוכל לברוח מפניהם בקלות שלא יוכלו להשיגני עד שאמרתי (ו) מי יתן לי אבר ר"ל כנף עד שאקוף ואשכון לבטח (ח) וארחיק נדוד ללון במדברות וכוה אחיש ואסתר לעצמי מפלט (ט) ברוח סועה ר"ל נוסעת טרוב סער ורעש והענין על חוקף הצרות המגעשות והמרעישות לבבו. (י) כלע ה' ר"ל השחת עצתם ופלג לשונם כלום' שתחלקם שלא יהיו בעצה אחת אבל זה ככה וזה ככה עד שתכלע עצתם כי ראיתי בעיר ר"ל בירושלים חסם וריב ר"ל שיקשרו עלי והריני מת אם לא תסכל עצתם. (יא) יומם וליילה יסובבוהו ר"ל שמבית ומחוץ החסם והריב על חוסותיה ואון ועמל בקרבה ר"ל שמבית ומחוץ יסובבו עלי בלא הפסק והוא ענין (יב) חוות בקרבה ולא ימיש מרחבת תוך וסרמה. ותנה³ אחיתופל היה אוהבו ויועצו כל הימים עד

(1) בכיו יתאונן. (2) בכיו שישיתוהו. (3) על הפסוק יג נ"ב שתי הוספות, בצד הימין זה: כי אחיתופל לא היה אויבו שישא חרפתו אבל היה אוהבו ואיך יסבול שיחרפתו ולא משנאי עלי הגדיל לדבר רע שאסתר ממנו שלא ירע לי אלא אוהבי. ובצד שמאל זה: והגיל מעולם לא היה אויב שיחרפני ואשא שאסבול לו ולא משנאי עלי הגדיל לשונו שאסתר ממנו שלא אצא לחוץ להלחם עמו אבל

עתה שבגד בו כי אילו היה מכיר שהיה שונאו היה נשמר ממנו אבל שהיה חושב בו שהוא אוהב נאמן לו ועל זה אמ' זה הענין הוא בבגידה כי האויב הזה לא היה מחרף אותי שאסכול לו ולא הנדיל עלי בלשונו שאסתר ואעלים עיני ממנו אבל שהייתי מכבדו כאלו היה (יד) כערכי וכאלו היה אלופי ומיודעי ר"ע רעי וחברי ושיחדו היינו מסתיקים סוד ועצה על ענייני וגם כשהייתי הולך בכית (לב) א' הייתי קורא אותו בפרסום בפני כל החבורה והוא ענין (טו) ברגש כלום' בהמיה ובפרסום. ואמ' ואתה אנוש וגו' כי הנבואות ידברו פעם נסתר ופעם נמצא. וחלה פני האל (טו) שישיא מות עלימו דרך משל שיפתח הסות שיבא אליו ולא עוזרו פתאום וירדו שאול חיים כלום' שלא ירגישו בחלים אלא שימותו כנגיפה דרך עונש. כי רעות במגורם ר"ל במקום אסיפתם הם בקרבם כלום' מוכנות ומזומנות במשכתם מרם בואם להחאסף במקום אסיפתם. (יז) ואני כשאראה השחדלותם עלי אל א' אקרא ואשיחה בתפלה. (יח) וישמע קולי עבר במקום עתיד כמשפט הנבואות וכן (יט) פדה בשלום וכו' כלום' שיפדה נפשי בשלום. מקרב לי ר"ל מהלחם עלי ורייש מקרב בקמץ חטף כי הוא מקור מענין כלי קרב (קהלת ט יח) ויש לפרשו כפשוטו כלום' מהתקרב ומנגוע בו. וכי ברבים פירושו ואע"ג שרבים היו עמדי כלום' להלחם עמדי וכיית ברבים נוספת כמו לחמו בלחמי (משלי ט ה) או איפשר כפשוטו כי רבים עמדי לעזרתי אחר השגחת¹ השם כענין רבים אשר אתנו (מיכ ו מז) וי"א שאמ' זה על שם וכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד (ש"א יח מז) וראיתם (כ) ישמע אל ויענם ר"ל שישמע תפלת עוזרי. ואין נראה כן שדוד לא היה בוטח רק באל ית' וישמע אל פירושו לקולי ויענם פירושו ויכניעם מלשון לענות מפני (שמות יג²). ויושב קדם סלה הוא חוזר למה שאמ' ישמע אל כלום' ישמע אל שהוא יושב קדם סלה ויכניעם ואשר אין חליפות למו פירושו על האויבים כלום' שלעולם לא יחליפו מידותיהם והנהגותיהם אלא אפי' רגע אחד וזה מפני שלא יראו אלהים. וי"א אשר אין וכו' על האל ית' כלום' יכניעם האל ויושב קדם סלה אשר אין חליפות למו ר"ל שינוי ולמו נאמ' לפעמים על יחיד כמו לו כדרך יסכון עלימו (איוב כב ב) כמו עליו יחוו פנימו (מזמור יא ז) כמו פניו, ולא יראו א' כמו כי לא (77א) יראו. ואמ' על אחיתופל (כא) שלח ידיו בשלומיו ר"ל באיש שלומיו על דרך ואני תפלה (מזמור קט) שהוא כמו איש תפלה וי"א כמו

זה שהיה אוהבי ואנוש כערכי ע"כ. (לא אויב ולא משנאי בפסוק הזה הוא במקום לוא כגון לוא הקשבת למצותי (ישעי מח יח) וכן יש לפרש אויב ש לג לא יש בינינו מוכיח וק"ל).

(1) בכ"י שהשגחת. (2) נ"ב או ר"ל ויענם יענה בס כמו כאשר לא נגענוך (כרא' כו כט).

בשלומו כשורק מלשון שלמים הם אתנו (ברא' לד כא). ועתה אני מכיר כי כל מה שהיה מראה עצמו אוהב אלי היה שקר וזהו (כג) חלקו מהמאות פיו ר"ל יותר מהמאות וחמר מלת אמרי כלום' אמרי פיו היו יותר חלקים מהמאה או שמא חמ"ס מן התיבה ומן האותיות הנוספות כמו אורוע מלחמה תשועה ודומיהם ור"ל סמתקי פיו היו חלקים. ופתחות כמו תרבות כדרך ואת ארץ נמרוד בפתחיה (מיכה ה ה). ואמ' כמיעץ לעצמו ולכל המר למשמעתו (כג) השלך עץ ה' יחבך ר"ל משאך וכמו שאמרו ז"ל שקול יהיך ושרי אנמלא (מגלה יח 1) ואמ' והוא יכל כלך הוא פועל יוצא כלום' יכין אותך שתסבלהו כי לא יתן עולם מוט לצריק. וחור לקלקלת האויב ואמ' (כד) ואתה א' תורידם תוריד אלה הרשעים לבאר שחת והוא הקבר או גהינם כי ימצא בלשון קבר כמו לשחת קראתי אבי אתה (אויב יז טו) ופעם לגיהנם. ואנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ר"ל שלא יגיעו לחצי ימיהם ואני אכמה כך לקבל הפלתי.

מזמור נו

(ה) למנצח על יונת אלם רחוקים²) וכו' כבר ביארנו ענין סכתם אבל יונת אלים רחוקים יש לפרש בו ג"כ שהוא אחד מכלי הניגון ויונת אלם כלום' יונה אלמה שאינה הוגה והומה רק צפצופים רחוקים זה מזה ומה שאמ' כיוני הגאיות כולם הומות (יחוק' ז טז) ר"ל בעת התיראם מבני אדם והומות לשוכ³) אל ארוכותיהם וכן ענין וכיונים הגה נהגה (ישע' נט יא). אבל כשלא נתיראו מבני אדם לא יתנו כתכיפה רק ברחוק המיה אחת מחבירתה וכן היה כלי הניגון הזה מתאחר התנועות. וענין באחוזו אותו פלשתיים בגת פירושו כשחשבו לאחוז אותו להמיתו כשאמרו לאכיש הלא זה דוד מלך הארץ (שיא כא יב) עד שהוריד רירו על זקנו ועשה עצמו כמשוגע וכרח אל מערת ערולם ואיפשר שעל זה קרא עצמו יונת אלם כענין יונה פותה אין לב (הושע ז יא). ואמ' על זה (ג) חנני א' (ג) כי שאפני⁴) אנוש (ב77) ר"ל הביט כי לרעה ורובו אל שאול (ג) ושאפו שוררי רובו אל שאול וסיקתו ומלת סרום קריאה לשם ית' (ד) ואליך אבמה כמו עליך וכמו במח אל ה' (משלי ג ה). ואמרו (ה) בא' אתלל דברו הוא אצלי לשון שבועה כלום' כשבועה לאל שאני אהלל דברו ר"ל שאקיימו ואעשנו ואלחם מלחמתיו ולא אירא משום אדם כי בו במחתיו ומה יעשה בשר לי. (ו) ודברי יעצבו כלום' יקטיו

(1) ניב והניל כי השלך פועל עומד והבך נתנד כלום' יתן לך ציכך ממאכל ומשחה.
 (2) ניב תרגום שכנסת ישר' כיונה אלמת שהם רחוקים כעריהם וי"מ אלם מענין מאלמים אלומים וענינו יונת קבוץ רחוקים. (3) בכי לשום. (4) ניב או ר"ל שאפני בלעני מענין יסופך ראש (ברא' ג טו).

כלום' שיגרמו לו לכעוס ולהיות דברי דברים של כעס. (ז) ויגורו כמו יתאמפו ויצפוננו כמו יארוזבו ועקבי ישמורו כלום' שמרגלים אנה אני הולך מצד שקונו נפשי ר"ל לדברני. (ח) פלט לבו¹ כלום' ועד היום לא הגיעם עונש על מעשיהם אבל על כל און ועבירה שהיו עושים היה² להם ספלט ולכן אתה ה' הפילם ממועצותיהם והורידם באף. ואמ' (ט) נודי ספרת אתה מלשון בארץ נוד (ברא' ד מז) כלום' נדנודי ומלשולי להתעלם (עלי) ספרת אתה כלום' שירעתו. שיסה דמעתה בנאדך כלום' שלא תשכחנה וכן בספרתך כלום' לחיות זה נזכר לפניך כענין ויכתב בספר זכרון לפניו (מלאכי ג טז). ואמ' נודי עם נאדך דרך צחות ומלת הלא נאמרת לחזוק כאמרו למטה הלא רגלי מדחי (פס' יד) הלא צויתך (יחושע א ט) הלא שמעת בתי (רות ב ח). (י) ואז ישוכו אויבי אחור וכיום אקרא ואתפלל לפניך זה ידעתי כלום' בזה אדע כי א' לי ומשניה עלי. וחזר ואמ' (יא) בא' אהלל דבר כלום' שלא אימנע³ ממצות השם להלחם מלחמותם בעבור קנאתם ובא' וכה' לשון שבועת. ורבותי' פירשו בא' מרת הדין, כה' מרת הרחמים⁴ כלום' הן שתכוא עלי כמרת הדין הן כמרת רחמים על חכל אני מקלסך כלום' שאורך על טוב ועל רע ומים (יב) בא' בטחתי ולא אירא שום דבר. (יג) עלי א' נדריך ר"ל הנדרים הראויים לך על נסיד ועל נפלאותיך והם ההודאה והתפלה והוא ענין אשלים תורות לך (יד) כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי שלא להיות נדחה עם כל הטירדות מהתעסק בתורתך להתהלך לפני א' באור החיים ר"ל התכלית הנצחית. וכדרש⁵ אמרו (78^a) להתהלך לפני הא' בארץ ישראל, באור החיים זו גן עדן.

מזמור נו

(ה) למנצח אל תשחת וגו'. הנח שלשה מזמורים רצופים שמתחילים אל תשחת ושלשתם בענין דוד עם שאול והיה מתירא שימיתוהו. ולכן היה מחלה לפני האל שלא ימות ונראה שהמיתה⁶ כשהיא על ידי אדם נאמרת בלשון השחתה כמו שאמ' דוד לאבישי כשרצה לחמית את שאול אל תשחיתוהו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקח (שיא כו ט) והעד שזה המזמור נאמ' בברחו מפני שאול במערה כשהיו דוד ואנשיו בירכתי המערה ובא שאול שם לחסך את רגליו וכרת כנף מעילו ולא רצה לשלוח בו יד עם היות הוא רודף אחריו ואמ' (ז) חנני א' וכו' עד יעבור הוות כלום' המחשבה הרעה ששאול חושב ומתנכל עלי

(1) בכ"י פלם שם. (2) בכ"י יהיה. (3) בכ"י אמניע. (4) ברכות ס ע"ב. (5) עיון שויש וילקום כאן ומסי' יוסא עא. ודיס שם ובילקום מזמור קפו על פס' אתהלך וגו' בארצות החיים וליד נוסח הנכון לפני א' באור החיים זו א"י דיא זו גן עדן. (6) בכ"י כשהמיתה.

ובאה מלת עד כמו עד אשר אם עשיתי (כרא' כח מז) שאין הכוונה שיעזוב אותו אחיכ אבל הכוונה עד אשר אם עשיתי וכו' ואז יהיה העוד בשלימות וזהו ענין (ג) לאל גומר עלי כלום' גומר¹) ומשלים עזרתי בענין המלכות. (ד) ויש לה משמים ר"ל עזרו. וחרף שואפי עבר במקום עתיד כלום' שיבזה שונאי וישפילוהו. ודמה האויבים (ה) לראים וקראם לזהמים ר"ל שורפים ואשכבה לזהמים בני אדם חסר והפוך כלום' אשכבה בתוך כיא לזהמים אשר שניהם חנית וחצים וכו' לדבר רע עלי. וברש"י²) לראים אבנר ועמשא לוחמים רואנ ואהיתופל שניהם חנית אלו אנשי קעילה³) ולשונם חרב חדה אלו הויפים. (ו) ורומה עלי השמים כלום' שיפרסם כארץ רוממותו בשמים. (ז) רשת הכינו לפעמי כמו שאמ' שאול לויפים ראו את מקומו (ש"א כג כב). כפף נפשי פי' הכניע נפשי ואמ' זה עלי שאול. ושיחה כמו שוחח והמשל על היותם מרגלים אותו. ונפלו בתוכה כמו יפלו. (ח) ונכון לבי כלום' שבכל צרותי לא נמיתי מדרכי תורתך ברב או במקטם אבל אני מעורר עצמי תמיד ואומ' (ט) עורה כבודי כי הנפש יקרא כבוד. עודה הנבל וכנור לשמחני לתאציל עלי רוח הקדש ואעירה שחר (78b) פעל⁴) בודד כלום' אעור בשחר ובירושלמי (ברכות דף כ ע"ד) עשאוהו יוצא כרינו והוא שאמ' כלהון מלכיא שחרא מעורר להון ברם אנא מערר לשחרא. (י) ואודך⁵) כלום' אני מודה ומשבח אותך ובלאומים כמו בעמים הכיית שמושי' מן הלמד והיתה⁶) ראויה להדגש. (יא) וגדול עד שמים כלום' עד תכלית מה שאיפשר⁷).

מזמור נח

(ב) לם נצח וגו'. כוונת המזמור כנגד אבנר ושאר השופטים אשר לשאול שחיו מחזיקים את דוד כמורד במלכות ושבדין הוא רודף אחריו להורגו כמו שכתוב וידבר שאול אל יהונתן בנו ואל כל עבדיו להמית את דוד (ש"א יט א) כלום' ונמסכו⁸) כלם בכך אלא שיהונתן גלה לו כמו שכתו' שם ויגר יהונתן לדוד וכו' וכן אמר שאול שלח וקח אותו אלי כי בן מות הוא (שם כ לא) ודאי לא אמ' כן רק בעצת שופטיו וחכמיו ואמ' על זה (כ) האמנם אלים והוא לשון קבוץ מגו' מאלמים אלומים (כרא' לו ז) וקרא קבוץ הדיינים אלים ואמר האמנם אלים צדק תדברון כלום' אתם קבוץ החכמים התבררו כזה צדק ותשפטו כזה

(1) בכ"י גורם. (2) ירושלמי פאה פו ע"א. פסיקתא דפרה ויקרר פי' כג, תנחומא חקת שויש מו' ז. (3) בכ"י קליעה. (4) בכ"י כלומי. (5) ג"ב אודך בעמים בישרי שנקראו עמים [כמו] אחריו בנימן בעממיה (שופטי' ה יד) או שאר העמים ועל כן כתיב אלף גדולה (ק). (6) ר"ל הלמד וא"נ. (7) ג"ב רומה על שמים אחה רם על השמים ואעפ"כ כבודך על הארץ כענין מרום וקדוש אשכון ואת דכא וכו' (ישעי' נו מו) או מפני שזכר הרשעים שאינם ראויים לקבל כבוד השם. (8) אולי צ"ל והמסכמו.

מישרים¹). ולדעתי הוא מלשון אליו ואילמיו (יחזק' ס כא) מענין אולם הכסא אשר ישפט שם (מ"א ז ז) פירושו מושב אחד נקרא אולם ובלעז מאלים²) או שהיו השופטים יושבים שם כאלו אמ' מושב המשפט ר"ל אתם היושבים בו הכאמת תחשבו בזה הענין שתדברו צדק ותשפטו במישרים? לא כן. אבל שתדינו ביני שקר ולא שתטעו בכך אבל שאתם מכירים ומזידים לרוב רשעכם ואף בתוך לבבכם ומחשבותיכם תפעלו (ג) עזרות ר"ל עז ורמיה כמו ועזלתה קפצה פיה (איוב ה טו). ואמ' אהיכ בארץ חמס יד יכס תפלסון כלום' וקשה מזה שתעמידו החמס בכל הארץ כחזקה ותוקף ונעשה כפלס ובמשקל כלום' שתכריוו עליו שתוא אמט³). (ד) וזרו הוא עבר מנחי העיין כפלס מה טובו כלום' נעשו זרים מיום הולדם. וזא (ה) חסת למו סמוך במקום מוכרת כדרך שכורת ולא מיין (ישע' נא כא) ותענין שדבריהם שידברו הם ארס כדמות נחש⁴) ומצד שהיו (792) ביניהם חברים יודעים ללחוש בהם ער שלא יזיקו ויש בנחשים מין רע שלא ימנע מהזיק בשום לחישה ונקראים פתנים והוא דמה אותם לנחשים ואמר שאינם כשאר הנחשים אבל כמו הפתן שעושה עצמו כחרש ואוטם אזנו שלא לשמוע (ו) לקול מלחשים ואפי' היה הלחוש חובר חברים סחוכים. וענין (ז) הרם שנימו שלא יוכלו להזיקני ומלמעוניהם השנים הגדולים. (ח) וימאסו כמו ימסו וכמזהו לדעתי כסף נמאס (ירמ' י ט) כמו שביארתי במקומו. וכשידרוך חציו יהיו כאלו יתמו ללו ר"ל כאלו נכרת וכמו ימולץ ויבש (מסור ז) שלא יוכלו להרע והדריכה היא יריית התצים כענין ירוך הרוך קשתו (ירמ' נא ג) והוא ענין הדרכה והתצים משל לדברים הרעים. ואמ' (ט) כסו שבולץ וכי' כלום' שיכלה האויב מעט מעט ויך הרוך ונטם כמו שבולץ והוא שרץ (כמו שבולץ) נקרא לימסא⁶) ותמס שם מן נמס במשקל⁶) הכל עשו (ויקר' כ יב) וכן ימות סהרה ויהיה כנפלא אשת ואשת כמו אשה כדרך אשת יפת תואר (דברי' כא יא) אשת בעלת אוכ' (שיא כח ז) כענין תפארה ותפארת עמרה ועמרת שנמצאו תפארת ועמרת במסוך ובמוכרת ובחזו שמש ר"ל כנפל האשה שאינו מניע לראיית השמש ואמ' חזו לשון רבים על שם כלם וכן חזו עבר במקום עתיד. וי"ם אשת

1) וכן פי' ר"י שהמסור נאמר כנגד אבנר ואלם כמו קיבוץ. ועל הגליון נכתב בעין פירשיו וזה לשונו או ר"ל נאלם מפיכם הצדיק ולא די לכם בזה כי אף בלבבכם אתם חושבים רע ותחמס אתם מכריעין עד הארץ מרב משקלה ע"כ ועוד נוסף שם או ר"ל אלומות הצדק תדברון דינו צדק דינו משפט אך בלב עולות כאלום נפתר כאמרו אליהם עולות הפעלון. 2) סאלים הוא לי רבים מן sala וענינו בירה ומושב הארון (résidence seigneuriale). 3) ניב תפלטון מלשון מפלשי עב (איוב לו טו) שהוא שטח ואמ' החכם הידוע ליונים מי שנמנע מן החמס מחוץ והוא דבק בו כחוש והוא חוסם. 4) ניב משאר ביא כי יצירתם אינה כיצירת אדם אלא כיצירת נחשים. 5) בליס limasa וניב ו"א שהוא משבלת מים והלמד כפול. 6) בכ"י בשקל.

שרץ הנקרא מלפא¹) כמו שאמרו (מ"ק ו) צדין את האישות ואין לה עינים וקראה נפל מפני שעומדת תמיד תחת הקרקע. וכאלו מדבר עמהם אמר (י) בטרם יבינו סירותיכם אמר כלומ' שיגפם ה' וימיתם פתאום וענין המשל קודם שירגישו הקדירות כחום אש הקוצים אשר יתחילו להכעיר תחתיהם כלומ' שיחכו כן תבוא לאויב מיתה פתאומית קודם הרגשו בחלתי חוליו אבל בכל חיותו ובכל גבורתו והו כמו חי כלומ' בכריאותו²). כמו חרון יש ערנו כלומ' כמו כן חרון א' יסערם ור"ל האויב ודרך הנבואות לדבר פעם לשון יחיד פעם לשון רבים פעם לשון נסתר פעם לשון נמצא. ואמ' (יא) יש מח וכו' כלומ' אז ישמח צדיק וכו' ודרך הפלגת הנקמה אמר פעם יו ירחץ בדם הרשע כלומ' רגליו. ואז (יג) יאמר כל אדם אך פרי לצדיק וכו' דייני (79b) הארץ ממים את הדין ועושים עול במשפט [אך] יש אלהים שכח משפטים בארץ מצד העונש.

מזמור נט

(ב) למנצח וגו' בשלוח שאול ויש מרו את הבית להמיתו עד שמיכל אשתו הגידה מחר אתה טומאתי וכת' ותורד מיכל את דוד בעד החלון ויך ויברח וימלט (ש"א יט) ואז חבר זה המזמור. (ג) הצילני וכו' כלומ' תעמידני לבטח כאלו אני במקום נשגב. (ד) ויגורו כמו יתאספו (ה) ויכונונו ד"ל יכונונו עצמם להרגני. עזרה לקראתי וראה מחשבתם והצילני מידם. ולרוב רשעים היה כולל אותם בכלל כל הגוים הכופרים באל ואמ' (ו) הקיצה לפקוד כל הגוים ר"ל עון כל הגוים כי ידעתי כי יפקוד עונם בכללם. ובוגדי און כלומ' בוגדים באון³). ואמ' על השומרים שחם היו יושבים בערב והומים ונובחים (ז) ככלב שדרכו ללכת ולנבוח וחיו מסוככים את העיר אם ימצאוהו וכשלא היו מוצאים אותו יביעו הרכות⁴). (ח) וכי מי שומע כלומ' שהיו בומחים שלא היה שומעם אדם שייראו ממנו. (ט) ואתה ה' תשחק תלעג להם כמו שתלעג לשאר הגוים המצרים לי כענין ה' ילעג למו (מזמור ב). וענין (י) עזו אליך אש מורה כלומ' מלכותו אני מסתין אליך שתביאהו בידי כי

1) בלפאיר talpa. 2) נ"ב בשרם יבינו בדברי הנביאים והמדברים ברוח הקדש פסוקים יקשה לעמוד על מעמיהם ותפי הנאמי בתם הוא כדמות אומד וזה הפסוק יים סירות קוצים ורמז הרשעים לקוצים והקוצים הרכים נקראים סירות וכשמתקשים נקראים אמר כלומ' בשרם שיגיעו הפירות שיהיו אמר שהם חיים כלומ' רטובים כן חרון האל יסערם בחוקם ובכריאותם וכן התרגום (וכן פירש"י). ופי' [יבינו] יפריחו וכן במשנה הפיאה וה' משיבינו ר"ל משיפוחו ורבנו האי פי' בשרם יבינו בשרם יתקשו (וענין פי' א"ע). 3) נ"ב עניינו כל הבוגדים שחם אנשי און ואמ' אל תחון מפני אשר רחמיו על כל מעשיו. 4) נ"ב או ר"ל שיצטרכו לשאול סאכלם ככלבים וי"ם שהוא ככלבים כשלא ישבעו וילינו וישנו. והתרגום כי הם יתנועעו לשלול לשלל לאכול וכשישבעו ילינו.

אלהים שהוא משגבי (ה) ואלהי חסדי יקדמני כטרם אקראחו להראותי בשוררי והכתי' חסדו וכיאורו אלהים חסדו יקדמני. ואמ' על השומרים (יג) אל תהרגם כלום' שאם ימותו כהרה ישכחו עמי הנקמה אבל להאריך זמן הנקמה הניעמו בחילך ר"ל שהטלמלם בכחך הגדול ותורידם מעשרם אתה ה' שאתה מגננו. [כי] [כ]מפורם ישבעו לשקר והתפלל שיחיו נוקשים באמרי פיהם¹ (יג) וילכדו בגאונם ומאלתם וכחשם אשר יספרו וכן בחטאת פיסו דבר שפתימו ובא חטאת קודם וילכדו שלא כמשפט או הוא חסר שתזכור חטאת פיסו וגו'. (יד) כלה בחמה ר"ל כלה אותם בחמה ואינימו ר"ל שלא יהיה להם שריר ופליט וידעו כי א' מושל ביעקב שמשפטו מגיע עד אפסי ארץ. ותחת מה שאמר למעלה ישוכו לערב וכו' שהיו שם בערב (שם בכית) לרגל (80^א) חזר זה דרך קללה (טו) שישוכו בערב ויסוכבו עיר מרוב העוני לבקש לחם וזהו (טז) ינועון לאכל וגם עם כל זה ילינו בלא שביעה ואם במקום אע"פ כלום' יתעמלו למעט מזון אע"פ שלא ישבעו ממנו². (יז) ואני אשיר עזך כלום' אפרסמנו בשירי וארגן בכל בקר חסדך כי היית וכו'. (יח) ועזי ר"ל מלכותי הנתון לי מאתך אליך אזמרה ר"ל שאודה בשירי כי מאתך בא אלי כי אלהים וכו' ר"ל כי אתה א' משגבי.

מזמור ט

(ה) למנצח וגו'. נראה ששושן עדות הוא כלי ניגון ושושן הוא נגזר לרעתי משושנים ועדות הוא מלשון עדי עדיים (יחזק' מז ז) לרמו שהיה ממין הכלי הנקרא שושנה אלא שהיה נבחר מאד ולמד כמו להזכיר ר"ל לעורר הלבבות שכל ענייני האדם מסודרים להשגחתו ית' ולהודות לפניו על הכל. וברש אמרו ולמד כלום' שיהיה הענין צריך להוראה ולמוד והוא כשהלך [יואב] להלחם עם ארם אמרו לו אי אתה מורעו של יעקב שכבר התנת עם לכן [שלא] לעבור בתחומי לרעה³ כדכתי' לכה ונכרתה ברית אני ואתה (ברא' לא מד). כששמע יואב כן לא היה יודע מה להשיב ובא אצל דוד אמ' לו כך וכך אמרו לי מיר הושיב סנהדרין אמרו לו הם עברו הברית תחלה שנאמ' מן ארם ינחני בלך מלך מואב ולא זו בלבד אלא אף בימי כושן רשעתים [שהיה ארמי]⁴ וישב יואב ואמ' [לחם]. ואמ' שזה המזמור חובר כשנלחם עם (ג) ארם נהרים וארם צובה וישב יואב להכות את אדום בגיא מלח שנים עשר אלף וזה הענין מצאנו

1 המוסגר נ"ב. 2 נ"ב אם לא ישבעו וילינו ר"ל לא ישבעו כאשר ילינו וכן (לקמן ס"ג ו) ושפתי רננות שר"ל כאשר שפתי רננות יהלל פי יערב לי כמו אם תשבע נפשי המתאוה חלב ודשן. 3 שו"ס מוכי זה ונ"ב: ותרגום שרמו לעדות יעקב ולכן כי עבר על יגר שהודותא ע"כ. 4 בכ"י רשעתים מאד וישב יואב ואמ' שזה המזמור וגו' ועיין פירש"י.

בם' שמואל ובם' דברי הימים אלא שזה הענין [אינו] שזה ככולם וצריך ליישבם על הדרך שפירשו בזה כל המפרשים ותוא שבם' שמואל (ש"ב ח) מצאנו ויך דוד את הדרקור בן רחוב מלך צובה בלכתו להשיב ידו בנהר פרת וילכד ממנו אלף ושלש מאות פרשים ועשרים אלף רגלי וכו' ותבא ארם דמשק לעזור להדרקור מלך צובה ויך דוד בארם עשרים ושנים אלף ותהי ארם לדוד לעבדים ונאמ' אחריו (80b) ויעש דוד שם בשוכו מהכותו את ארם בגיא מלח שמנה עשר אלף ויהי כל אדום עבדים לדוד. ובדברי הימים (א' יח) כתוב ויך דוד את הדרקור מלך צובה בלכתו להציב ידו בנהר פרת וילכוד ממנו וכו' כמו שכתו' בשמואל ויבא ארם דרמשק לעזור להדרקור מלך צובה ויך דוד וכו' כרכתו' בשמואל ונאמ' אח"כ ואבישי בן צרויה הכה את אדום¹) בגיא המלח שמונה עשר אלף ויהיו כל אדום עבדים לדוד. הנה נתחלק הענין בשם האומה שבשמואל נכת' במלחמת גיא מלח ארם ובכאן ובהי' נאמ' אדום וכן נתחלק עוד מספר החרוגים שבכאן נאמ' שנים עשר אלף ובשמואל ובהי' נאמ' שמונה עשר ועוד נתחלק הענין בשם ראש המלחמה שבשמואל נתיחסה לדוד ובכאן ליואב ובהי' לאבישי ונראה ליישב המקראות שהמלחמה היתה לאדום ולארם וכמו שכתו' כאן בה צותו²) את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח ומתוך כך הזכיר בכאן שניהם ר"ל אדום וארם והמלחמה נתיחסה בשמואל לדוד להיות הכל על שמו כי הוא העיקר וכשליחותו נעשה הכל וכולם במוחים על כחו והנהגתו ונתיחסה בדברי הימים לאבישי כי הוא התחיל במלחמה אלא שיואב בא אחריו והשלימה והוא שנאמ' כאן וישב יואב כלום' ששב סארם ללכת לעזור לאחיו על אדום ומה שאמר כאן שנים עשר אלף לפי שאבישי הכה תחלה ששת אלפים וכשבא יואב השלים למלחמה וחרג שנים עשר אלף והיו בי שניהם שמונה עשר אלף אלא שאחר שאבישי היה המתחיל התיחסה כל ההנהגה אליו לשמו וכדרך זה נתישבו המקראות. וכדרש³) אמרו ששתי מלחמות היו בגיא מלח אחת שהכה אבישי שמונה עשר אלף ואחת שהכה יואב שנים עשר אלף ולענין הפשט נראה כמו שכתבנו תחלה. ומעתה נחל בביאור המזמור ואמ' (ג) א' ונתת לנו פרצתנו והוא (81a) שמתחלה הלך הדרקור מלך צובה להציב ידו בנהר פרת ר"ל לאסוף שם מחנותיו ולקח קצת מקומות סארץ ישראל הסמוכים לנהר פרת וזהו פרצתנו כלום' שפרץ מלך ארם בארצנו ואמ' אנפת כלום' אין זה ריחוק אלא כעם על עונותינו וחסוב לנו כלום' שהשיב אלינו⁴) ברחמים⁵). ואמ'

(1) בכ"י אישי. (2) ניב בה צותו כמו כה צותם על ה' (במרכר כו פ) וי"א בהחריבו מענין גלים נצים (ישעי לו כו) ואמ"ל (בשוי"ט) שהצית באש. ואמ' וישב יואב לאות כי חור ואח"כ תחליש את אדום. (3) ילקום שמואל ר' קמו. (4) בכ"י אליו. (5) ניב חסוב לנו רוחנו ותשקיפנו ותניחנו כמו נפשי ישוב (מזמור כג) או ענינו ריצון והכנעה כמו ושוכבתיך (יחוק' לח ד).

(ד) הרעשתה ארץ פצמתה כלום' שכביאת האויב היה הענין כאלו רעשה הארץ ופצמת פירושו נפתחה מענין וקרע לו חלוני (ירם' כב יב) שתרנמו ופצים ליה חרכין וייחס הענין לאל כי הוא המסבב את הכל לעונותינו ולכן רפה שבריה כדרך וירפא את מזבח ה' (ההרומ¹) (מיאח ל') והח'א במקום אל'ף כי מטה ר"ל ונסתה ליפול. (ה) הראית עםך קשה כלום' כשכאו גוים בארצנו כאלו השקיתנו יין תרעלה וכאה מלת יין מוכרת במקום סמוך כמו מיין הרקח (שח'ש ח ב). (ו) ונתת עבר במקום עתיד והוא שמחלה פני האל שיתן ליראיו נם²) ר"ל גדלה להתנוסס ר"ל להתרוסס נסו על אויביו. זמפני קשט ר"ל מצד אמתות הבטחתך אשר הבטחת להעמידנו ולהושיב עמך על ארמתי בשלוח ובבטת. ס'ה ר"ל לעולם. (ז) למען יהלצון ידידיך כמו הלצני ה' (מוסור קמ ב) [ואז"ל שהוא ענין מנוחה³] וכן ועצמותיך יחליץ (ישע' נח יא) וזוהו הענין רצה והחליצנו] ור"ל שינצלו מצרתם. הושיעה ימינך. נ"ל שהוא פועל יוצא כלום' הכן ימינך שתושיעני או שמא קרא העם הנבחר ימינך להיותם העומדים מימינו וזה משל על היותם מוכנים לעבדו. ורבותי' דרשותו לשון הפלגה כאלו התקצר בצרותינו ולכן הושיע' עצמך ואז תעננו והענין כי בצרותינו אין שמך מפואר כראוי בין העמים, ואחר הזכיר איך הבטיחתה הנבואה למלך גם על ישראל ושיכינהו למלך בהתנכרות אמ' על זה (ט) אל'הים דבר בקדשו ר"ל ברוח קדשו והוא על פי נבואה דבר שאעלזו בו והוא לחסר אל'י הממלכה עד שאחלק לכם לתחו כרצוני למדד עםך סוכות לחלקו כחפצו וזכר אל'ו המקומות שהיו (s^b) משכט אפרים. והרמו על מלכות ישראל שהיא מכוונה בשם יוסף ולפי שהמליך אכנר את איש בשת בן שאול על גלעד ועל אפרים אמ' שהכל ניתן לו כנבואה והוא שפירש עוד (ט) לי גלעד ולי מנשה וכל אפרים מעוז ראשי כלום' שכלם לעזרתי ויהודה מחוקקי ר"ל עיקר מלכותו והוא שם או פירושו שהם השרים והשלטונים שלי. (י) ומואב סיר רחצי כלום' הדוד שאשפוך בו רחיצת רגלי משל לאדנות מופלג והיותם תחתיו בשפלות וכניעה והוא ענין על אדום אשליך גלדי כלום' שיהיו למרסם תחת רגלי כמו שאמ' כזאת המלחמה ותחי מואב עכרים לדוד וכן ויהי כל אדום עכרים לדוד (שיב ה) וכן ותחי ארם לדוד לעכרים ולא זכרו הנח כי נכלל הוא עם אדום אחר שהיו נעורים זה בזה. ועלי פלשת התרועעו כלום' הכיני עצמך לעזרתי לקבץ גוייך בתרועה לבוא לעזרתי ועלי פירושו להתחבר עם אנשי חילי כמו עליו מטה מנשה (במדב' ב כ). (יא) ומי

(1) ניב השאיל רמאה לשברי הארץ ומענינו כאשר ישבור את כלי היוצר אשר לא יוכל להרפה (ירם' יט יא). (2) בכי וכו'. (3) ילקוט כאן ר' תשעה בשם פסיקתא מסקא יו וע"ש דף קלא הערה מד ותראה כי פירוש יחליץ יניח איתא בויקרי סוף פ' לד.

יובלני עתיד במקום עבר כלום' מי הביאני לכיבוש ערי מכצר כאֵלָה וְסִי
 נחני עד ארום לתחם אלי לעברים (יג) הלא אתה א' שזנח לנו ועתה
 לא תצא בצבאותינו להלחם מלחמותינו לסבת עונותינו ולכן אנחנו שבים
 לפניך שחתן לנו (יד) עזרת מצר כי לא בטחנו רק בישועתך כי ידענו שחשועת
 ארם הוא והכל וכך (יד) נעשה חיל ואתה תבוס צרינו ר"ל תרמסם.

מזמור סא

(ב) למנצח על נגינת ⁽¹⁾ לדוד. הוא הכלי הנקרא נגינות וקראו עתה
 נגינת ⁽²⁾ וכא בו החי' שלא במסיכות כמו מכת בלתי סרה (ישעי' יד ז) חכמת
 ודעה (שם כט יד). כוונת המזמור אינה על דבר ידוע אבל שהיה מחפץ על
 שלותו והארכת מלכותו ומודה לפניו על שזכהו להקמיר המלכות בידו ואמ'
 (ג) שמעו א' רנתי ר"ל תפלתי הבאה בשיר ובזמר. ואמ' (ג) מקצה
 הארץ אליך אקרא כלום' כשהייתי קורא אליך מקצה הארץ נודד ובורח
 בעטוף לבי לרוכ צרותי וברדיפת האויבים והייתי [רחוק] ⁽³⁾ מהחזיק במלכות
 אתה נחיתני בצור שחוא גבוה ממני שלא הייתי אני סבור ⁽⁸²²⁾ שאוכל אני
 לעלות בו כלום' שנחת לי המלכות והיית לי ⁽⁷⁾ מחסה ומגדל עוז מאויב אשר
 דמה לטרדני ממנו. ואחר שהטית עלי הסדך בזה חנני שאגור ^(ה) באהלך ר"ל
 מקדשך עולמים ר"ל זמנים ארוכים ואחסה בסתר כנפיק מלה כלום'
 כל ימי חיי. ולי נראה שרובו על חיי העולם הבא כלום' שאוכל למלאת רצונך
 עד שאזכה לנועם העולם הבא ג"כ והוא אמרו אחסה בסתר כנפיק מלה
 ואהלך משל על גן עדן. ואמ' ⁽¹⁾ כי אתה א' שמעת לנדרי כמו שהייתי
 נודר לפניך אם תצילני כענין אם שוב ישיבני ה' בשלום והדומים להם. ונתת
 ירושת יראי' שמך ר"ל שנחת להם גמולם מה שהיו ראויים לירש מצד
 עובדם לפניך. וחלה פניו ⁽¹⁾ שיוסיף על ימיו עד שיהיו שנותיו כפל הנהוג
 אורבו לחיי העולם הנצחי ^(ח) זמן צווי כמו ומנה ר"ל צוה ומנה עליו חסר
 ואמת שינצרוהו ^(ט) וכן ר"ל באמת ובתמים אומרה שמך לעד בשלמי ⁽⁴⁾
 נדרי יום יום והנדר הוא לעמוד לשרת לפניך בלא הפסק.

מזמור סב

(ב) למנצח על ידותון. ידותון היה מן הלויים ודוד חבר המזמור ונתנו
 לידותון לשורר ועל ידותון כמו אל ידותון ע"ד ותחפץ על ה' (שי"א א י) שהוא
 כמו אל ה' וכן וילך אלקנה הרמחה על ביתו (שם ב יא) כמו אל ביתו. וענין
 (1) בכ"י נגינות (2) בכ"י נגינה. (3) המוסגר חוספתי ואולי צ"ל נמנע.
 (4) במסוק לשלמי.

המזמור איפשר שאמרו דוד על אויביו או על בני הגלות והמזמור סובל את שניהם אלא שאנחנו רגילים לפרשו על הגלות. ואמ' (ג) אך אל א' דומיה נפשי בא חנה אך כמו לבר כלום' לא' (1) לבר נפשי מקוה ומיחלת ודומיה נגזרת מן דומי נפשי האמור בזה המזמור (פס' ו) וכן דומו עד הגיענו אליכם (ש"א יד ט) ודומיה [חנה] הוא תואר, אך לך (2) דומיה תהלה (מזמור סה ב) הוא שם (3). וממנו ישועתי פירושו ממנו לבר תבא ישועתי. (ג) וצורי כמו חזקי כלום' הוא חזקי ותוקפי ומשגבי ולא אמוט רבה כלום' התמוטטות רבה והוא חסר מלת מיטה כמו מאכלו בריאה (חבקוק א טז). ומלת (ד) תהותת נגזרת מן הוות תחשוב לשונו (לעיל נב ד) כמו מענין (82b) שואה ושבר ופי' עד אנה תחשבון הוות על איש ר"ל על ישראל' אם הוא נאמ' על הגלות או על דוד אם הוא נאמ' על עצמו. ויש לפרשו לפי מקומו מענין אסיפת כלום' התאספו. ומלת תרצחו לקריאת בן נפתלי בפתחות הריש כלום' שכלכם מרצחים אותנו תמיד ועומדים להתנפל עלינו כקיר נטוי וגדר הדחוייה העומדת ליפול על אשר תחתיה ובן אשר קוראה בקומצות הריש ומבנין פועל כדרך לא כרת שרך (יחזק' טז ד) והוא ענין קללה שכלם ירצחו ויהיו כקיר נטוי וגדר הדחוייה שנפילתם קרובה ומסוכה ואם איפשר לה לעמוד רק מעט מועד. ואמ' (ה) משאתו וגו' כלום' מהתרומטותו וגדלתו של הביה יעצו ביניהם להדיחנו ולפתותנו בהכלייתם וירצו כזב זיבחרו בו בפיו של כל אחד יברכו ויתפללו תמיד אך בקרבם יקללו סלה כהניחם עליו ית' דברים מרוחקים ואנחנו לא שקרנו בכריתו (ו) אך כל אחד יאמר לנפשו לאלהים דומי נפשי כלום' קוי ויחלי (ו) אך הוא צורי כלום' הוא לבר תקפי וחזקי ועליו ישעי ומחסי. ואמ' לבני הגלות (ט) בטחו בו בכל עת כלום' שלא יבהיילכם תוקף הצרות כי הוא מססה לנו סלה. ואם נאמ' על עצמו פירושו אך מסאתו (4) ר"ל מן המלכות שהכטיחני עליו יעצו הם להדיחני ויבחרו לתת המלכות למי שאינו ראוי לו ויתחסדו לברכני על פיהם ובקרבם יקללו ואני אמרתי אך לא דומי נפשי וכו' ואמ' לבני סודו ובטחוננו וכו'. ואמ' (י) אך הבל בני אדם וכו' אם על בני הגלות יאמ' שלא יבהילים הארכת הצלחתם בברואות ובעושר כי הבל בני אדם וכזב בני איש כלום' דבר בלתי עומד בהצלחתו ע"ד יכזבו מימיו (ישע' נח יא). ואמ' במאזנים וכו' כלום' דרך משל אם יעלום בכף מאזנים עם ההבל יהיו יותר פחותים מהבל ולכן (יא) אל תבטחו בעושי שק וכו' קרא ממנום עושק לחיותם גולנים וחמסנים וחי' כי ינוב פי' כי יפרח מענין תנובה. ואם על אויביו, יאמר לאנשי סודו

(1) בכ"י בא. (2) בכ"י לא. (3) נ"ב ותרגום שתיקה כענין ישב ברד וידום (איכה ג כח) וענינו שלא יצעק חסם בצרה. (4) נ"ב או ר"ל מרומטותו של האל יעצו להדיחו ולפיכך יירצו כזב.

שלא יהושו ולא יפחדו להצלתם. ואמ' (יב) אחת דבר א' שתיים זו שמעתי וכו' (83a) פירשו פעם ושתיים כלום' כמה פעמים נשמע דבר זה ממנו ר"ל שלא יהרהר אדם בראות הקדר הסדור בין בני אדם למראה עיניו כי עוז לא להים ר"ל לו תקוה והגבורה להחליף חומנים השפלה הגבה והנכה השפיל' (יחוק' כא לא) כי עוז לא' והכל במשפט כי הצדיק יארעהו לפעמים נזקים וצרות לקצת עבירות שבידו עד שינחל נחלה נמורה חיי העולם חכא כמו שביארנו בכמה מקומות¹) וזהו שאמ' (יג) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כי הרבה פעמים ישלם הצדיק בעונותיו לטובתו והרשע ישלם בצדקותיו להשמירו ערי עד כאמרו (דברים ז י) ומשלם לשונאיו אל פניו ר"ל במציאותו וחיוו לתאבדו. וי"מ אחת דבר א' הוא צאתנו מן הגלות ושתיים שמעתי מפלת' וכליונם כי לו לבדו תקוה והגבורה ואו יראה חסדו עלינו בשלם לאיש כמעשהו. ורז"ל דרשותו בכמה פנים אין בהם מקום לענין פשוטו של מזמור.

מזמור סג

(ה) מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה הוא סבר זיף²) שהיה בורח מפני שאול והיה מתפלל לאל על גלותו ומלטולו וכספו ותשוקתו להנצל ממירדותיו ולבוא בחצירותיו להשלים נפשו והוא שאמ' (ב) א' א' א' אתה כלום' שלא בטחתי בוולתך ואשחרך ר"ל שאקום בשחרים להתפלל לפניך להפיק רצוני בזה כי צמאה נפשי וכמה בשרי ר"ל תאב טרוב הצרות והמכוכות שהם משל לארץ ציה ועיף בלי מים ועיף שם או תואר כי לפעמים מצאנו ארץ לשון זכר כמו נעתם ארץ (ישע' ט יח) ולא נשא אותם הארץ (ברא' יג ו). ואמ' אח"כ (ג) כן בקדש חזית'ך כלום' באמת כחודך עסק המכוכות חשכתי והתכוננתי כך וראית'ך בעין לבי כלום' שלא שכחת'ך ולא התיאשתי מעבודתך עם כל הצרות אבל היתה מחשכתי חסיד כך וכספי ותשוקתי לראות עוונך וכבודך ר"ל להתכונן³). ואמ' (ד) כי טוב חסדך מחיים כלום' אין ראוי להתיאש מעבודתך לשום סבה וצער שיארע כי טוב חסדך הצפון ליראיך מכל חיי העולם הזה ותענוגיני וראוי לבזות בכל צרות או בכל (83b) תענוג שבקולם הזה כנגד חסדך הצפון ליראיך ולכן שפתי ישבחונך בתוקף הצרות כן הניעני לזמן (ה) שאברךך בחיי ר"ל בחיים הנצחיים או שם פירושו שהניעני שאברךך בתענוג בשלוח והוא משל בפנינו כי חיי השלוח נקראו חיים. ואמרו (ו) כמו חלב וכו' והוא נקשר עם פסוק שאחריו ר"ל (ז) אם זכרת'ך על יצועי כאשר

1) נ"ב (כי עוז לה) ואין לו לאדם שיבטח בכן אדם או במסון כי מאתו העושר כאמרו העושר והכבוד מלפניך וזהו ולך ה' חסד. (2) בכיו וי (3) נ"ב כמו הצמא כן אתאוה לחזותך במקום קדוש ולראות עוונך שהוא (האחרון) [הארון].

נורמן לי שזכרתיך על יצועי¹) ובאש מורות אהנה בך, כמו חלב ודשן
 חשבע נפשי ושפתי רננות יהלל פי ר"ל בשירים ובשמחה²) ושפתי
 חסר ביית³) וכן אצלי שפה אחת (כרא' יא א) ויצועי בלשון רבים כלום' מקום
 שאני שזכב שם. ואמ' (ח) כי היית וכו' כלום' הדין עלי לעשות כי היית עזרתה
 לי מכל צר וכחסותי בצל כנפיך ארנן ר"ל שאנצל בכמחוני בך על כן
 (ט) דבקה נפשי אחרריך בלא פירוד כי כי תמכה ימי נדך תמיד לעזרני.
 ואמ' על האויבים הרודפים אחריו במצות שאול. (י) והמה לשואה וכו' כלום'
 והם אשר לשואה יבקשו נפשי תאלתך להם להביאם בתחתיות הארץ. וחזר על
 שאול לומר (יא) יגירוהו על ידי חרב כלום' שיגירו דמו על ידי חרב ואמ'
 יגירוהו כי זכר הדם במקום כל הגוף כי הוא יסוד כל הגוף ואמ' על כלם מנת
 שועלים יהיו כלום' שיהיו חללי חרב והשועלים ושאר החיות ישבעו מהם
 ויקחו לחלקם. ואמ' על עצמו⁴) (יג) והמלך ישמח באלהים ועוד יתהלל
 כל הנשבע בו כלום' הטמאין במלכותו כל כך עד שנשבע בו כי יסכר
 ר"ל יתם ויאמס פי דוברי שקר האומרים שאפול בידם ולא אצלח למלוכה
 כי יראו ויבושו מסברם.

מזמור סד

(ה) למנצח מזמור לדוד. זה המזמור נאמ' ג"כ בכרחו מפני אויביו
 ומתפלל ומתחנן על גלותו ומלמלו וצרותיו אשר היו אויביו צורדים אותו ומתנכלים
 עליו לדרפו ולהסיתו ואמ' (ב) שמע א' קולי בשיחי (84a) ר"ל בתפילתי
 ויש לעזים אוהו כמו בקינתי וכן אריד בשיחי (לעיל נה) ומפחד אויב
 הסתכל עלי תצור חיי. (ג) ותסתירני מסוד טרעים ר"ל מעצתם אשר
 הם מתיעצים עלי וי"ם כמו מקבוץ טרעים וכמוהו לא ישבתי כמוד משחקים (ירמ'
 טו יז) וכן על סוד בחורים יחדו (שם ויא) אלא שלדעתי כלם לשון סוד כמשמעו
 כי המשחקים מתחבאים ועושים מעשיהם כמוד וכן הבחורים מסתתרים בקצת
 ענייניהם שלא ידעו בהם שאר בני אדם. ומרגשת פועלי און עניינו מהסיתים
 עלי. ואמ' על תזיפים אשר הגידו עניינם לשאול (ז) אשר שננו⁵) כחרב
 לשונם ר"ל להלשין עלי ודרכו בפייהם דבר מר כדמיון [החין] היוצא מן הקשת.
 ואמר (ח) לירות במסתרים תם י"ם כמו על תם וכן יורוהו יורו בו

- (1) ג"כ כלום' בחלום לבר כ"ש בהקיק. (2) ג"כ או חלב ודשן כמו מחלב ומדשן,
 חשבע נפשי מחסרך כי כמו שהנפש הבהמית תתענג בחלב ודשן כן נפש המשכלת מאמ' בו.
- (3) ג"כ או ר"ל כי ה"ו ושפתי כמו כאשר וכן אם לא ישבעו וילינו (לעיל נב טו) כאשר
 ולינו ואמ' כי שפתי רננות, והלל פי יערב לי כמו אם חשבע נפש המכאוח חלב ודשן.
- (4) ג"כ וי"ם על שאול כי בתם לכו מתפלל ועי' א"ע. (5) בכ"י כוננו.

ולדעתי אין צורך בכך רק כמשמעם כמו או ירה יירה (שמות יט ג). וענין ולא ייראו ר"ל מהאל. ואמ' (ו) יחזקו למו דבר רע כלום' יחזקו בטענותיהם הדבר הרע היוצא מפיהם ומראים פנים לעשות רשעם בצדק ויספרו עלי כוכים לבעבור טמון מוקשים ללדני. אמרו בלבכם מי יראה למו כלום' אין ה' רואה אותנו. וענין (ו) יחפשו עולות כלום' יחפשו בלבכם עול ורמיה שיוכלו לדברו — ועולות בחולם העי'ן כמו עולה¹) בפתחות העי'ן — עד שלרוב היפושם תמנו²) כל היפושים וכל התנכליותיהם והנו'ן שבמלת תמנו במקום אות הכפל כמו תמנו וכן חסדי ה' כי לא תמנו (איכה ג) וכן לשמיר מעזניה (ישעי' כג יא) והוא ענין חפוש חופש וקרב איש ולב עמוק כלום' כל חפש מחפש וכל קרב איש ולב עמוק ר"ל מחשבה עמוקה. וכל חבא במקראות שאחר אלו נאמ' בהם עבר במקום עתיד כי כן דרכי הנבואות תמיד והוא אמרו (ח) ויורם אלהים כלום' כשם שהורוני בחציהם כן יורם א' חץ פתאום שיחיו מכותם ולשונם (ט) יכשילוהו ערסו כלום' שכל דבריהם יהיו לחם למכשול. ורבו יכשילוהו שב על הלשון והוא יתר כמו ותראהו את הילד (שמות ב) וכא לשון בלשון זכר כמו ולשוני מודבק מלקוחי (לעיל כב טז). וית נודדו ר"ל יחרדו כל (84b) רואיהם מרוב מהומתם ואז (י) כל אדם ייראו אלהים ויגידו פעלו ומעשהו ישכילו בראותם הנקמה אשר יעשה ה' בהם. ואמ' על עצמו כי אז (יא) ישם צדיק בה' וחסת בו לבטח ויתהללו באל כל ישרי לב. זו היא כוונת המזמור לפי חפשיט³) ודרשוהו על דניאל שהיה מורעו כמו שנאמר לחזקיה מלך יהודה ומבניך יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל (ישעי' לט ז) והתנבא דוד בומן שינתכלו⁴) עליו להשליכו בגוב אריות ותפלל לשמוע קולו ולנצור חייו (כ) מפהד אויב ר"ל מפהד האויבים אשר השתדלו עליו וכן יאמר (ג) תסתירני מסוד מרעים והוא קצת האחדרפני' שיתיעצו [למלך] שלא יתפלל שום אדם לפני שום אלה אלא [דן] לבדו והכל כדי להתנכל על דניאל והוא (ד) יחזקו למו דבר רע כמו שאמרו לדריוש אתיעטמו⁵) כל מרכי מלכותא. לקיטא קים מלכא (דני' ו ח) (ו) ויחפשו עולות פי' עלילות כרכתי' (שם ו ח) הו ענין עילא להשכחה לדניאל ויספרו הענין כדי לטמון מוקשים ותמנו חפוש חפשו כמו שפירשנוהו וי'ם כמו כמיית כי התייו והטיית סמוצא אחד כלום' תמנו בלבם המחקר שחפשו בקרבם ובלב עמוק (ח) ויורם אלה' עבר ממש כלום' שהושלכו הם לגוב אריות ודניאל ניצל ונמצא שפיהם הכשילם.

(1) בכי עולות ועולות לא מצאנו בפתחות העי'ן. (2) בכי מסנו כאן ולהלן. (3) במדרש שו"ס כאן וחובא בילקוט ובפירש"י. (4) בכי שהתנכלו. (5) בכי אתיעצו.